



 UNIWERSYTET ZIELONOGÓRSKI	Prof. zw. dr hab. med. JERZY T. MARCINKOWSKI
	Kierownik Katedry Higieny i Epidemiologii, Collegium Medicum
	Institut Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Zielonogórski
	Tel. 505-545-057 lub 603-223-198
	e-mail: <a href="mailto:j.marcinkowski@cm.uz.zgora.pl">j.marcinkowski@cm.uz.zgora.pl</a>

Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu BIURO RADY DYSCYPLINY NAUKI MEDYCZNE	
wpl. dnia	09-05-2022
L. dz. RN-BM/	711/2022

VIDI:-

 Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu  
 RADA DYSCYPLINY NAUKI MEDYCZNE  
 Przewodniczący

  
 prof. dr hab. Agnieszka Haloń

Zielona Góra, dnia 29.04.2022 r.

## RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

**Lekarza Fryderyka Menzel pt. „Analiza czynników wpływających na postawę rodziców wobec szczepień ochronnych u dzieci”**

**(promotor: prof. dr hab. n. med. Krystyna Pawlas)**

wydana zgodnie z pismem RN-BM/553/2022 Zastępcy Przewodniczącego

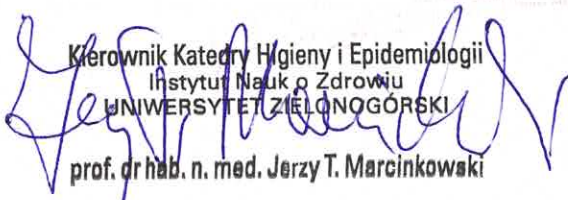
Rady Dyscypliny Nauki Medyczne Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu – prof. dr hab. Marzenna Krystyna Podhorska-Okołów – z dnia 11.04.2022 r.

Podjęty temat badawczy jest niezmiernie aktualny i ważny w obszarze zdrowia publicznego – tym bardziej iż jeszcze trwa pandemia COVID-19 w trakcie której zainteresowanie szczepieniami ochronnymi bardzo wzrosło, wyraźnie też nasiliły się spory pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami tych szczepień.

Zamieszczony na początku rozprawy „Spis treści” jest dostatecznie szczegółowy i sporządzony w pełni poprawnie. Kliknięcie w wersji elektronicznej na określony fragment od razu automatycznie przenosi czytelnika we wskazane miejsce rozprawy, co ułatwia jej studiowanie.

„Wykaz użytych skrótów” zawiera ich 17; zostały ono prawidłowo opracowane.

Oceniana rozprawa doktorska jest przeciętnej objętości (liczy bowiem ogółem 132 stron starannego wydruku komputerowego) o typowym układzie: „1. Wstęp”, „2. Cele i założenia”, „3. Materiały i metody”, „4. Wyniki”, „5. Dyskusja”, „6. Podsumowanie i

  
 Kierownik Katedry Higieny i Epidemiologii  
 Instytut Nauk o Zdrowiu  
 UNIWERSYTET ZIELONOGÓRSKI  
 prof. dr hab. n. med. Jerzy T. Marcinkowski

wnioski”, „Bibliografia”, „Streszczenie w języku polskim”, „Streszczenie w języku angielskim”, „Załączniki”, „Spis rycin” i „Spis tabel”.

W rozdziale „1. **Wstęp**” szeroko przedstawiono poruszaną problematykę z odwoływaniem się do prawidłowo dobranego piśmiennictwa, z przedstawieniem ciekawych fotografii i rycin. Zamieszczone w nim zdanie: „Zaufanie społeczeństwa oraz przekonanie o zasadności i bezpieczeństwie szczepionek stanowią kluczowy element mający wpływ na skuteczność programów szczepień” – stanowi wprowadzenie do istoty rozprawy doktorskiej. Fascynująco została przedstawiona we „Wstępie” historia szczepień, szczególnie ruchów antyszczepionkowych. Obszernie omówiony został temat autyzmu wczesnodziecięcego w aspekcie szczepień ochronnych. Interesująco przedstawiono rolę mediów społecznościowych w przekazywaniu informacji antyszczepionkowców i kształtowaniu opinii oraz decyzji dotyczących szczepień a także o znacznym (ponad ośmiokrotnym) wzroście w 2021 r. w porównaniu z 2018 r. liczby publikacji naukowych (wyszukiwarka PubMed) z użyciem frazy „vaccine hesitancy”. Warto było zauważyć, że na tę tendencję wzrostu opracowań naukowych miała wpływ pandemia COVID-19. Jest to prawdopodobnie wyraz próby radzenia sobie gremiów badaczy z omówioną poniżej w doktoracie intensyfikacją działania antyszczepionkowców. Niezwykle trafnie została zamieszczona rycina 1, która bardzo obrazowo przedstawia wzrastające liczby przypadków uchylania się od szczepień na przestrzeni lat 2010-2019; obrazuje sytuację w którą obecna pandemia jedynie się wpisała.

Kolejny rozdział „2. **Cele i założenia**” jest niezwykle krótki (zaledwie 6 linijek) i nie zawiera założeń, ale przedstawia prawidłowo i jasno sformułowany cel główny: „analiza wybranych czynników mających wpływ na postawę rodziców wobec szczepień ochronnych u dzieci”, który bardzo ściśle odzwierciedla tytuł pracy. Po celu głównym wymieniono czynniki, które będą objęte badaniami: sytuację socjoekonomiczną, wykształcenie, wykonywany zawód, miejsce zamieszkania, liczbę i wiek dzieci w rodzinie, stan wiedzy dotyczącej szczepień ochronnych, stan zdrowia dzieci (choroby przewlekłe, przeciwwskazania do szczepień) oraz poznanie źródeł informacji o szczepieniach. Przydałoby się, dla większej przejrzystości, podanie powyższego jako celów szczegółowych w punktach. Należy podkreślić, że cel badań jest bardzo ważny - szczególnie w istniejącej sytuacji systematycznego obniżania się liczby zaszczepionych dzieci - a jego realizacja może mieć znaczenie w optymalizacji działań umożliwiających zahamowanie tego trendu.

Rozdział „3. **Materialy i metody**” został opracowany w pełni poprawnie. Interesująco dobrano grupy badane [podrozdział: 3.1. „Grupa badana”], gdyż – w oparciu o wcześniejsze dane – objęto badaniami dwa województwa, które różniły się liczbą dzieci nieszczepionych. Dużym plusem było autorskie opracowanie elektronicznej wersji kwestionariusza ankiety [podrozdział: 3.2. „Metody”], którą opublikowano na stronie internetowej ([www.ankieta-szczepienia.pl](http://www.ankieta-szczepienia.pl)). Znalazły się też tam pytania nie tylko dotyczące szczepień dzieci, ale też stosowania szczepień przeciwko grypie przez rodziców. Ciekawym pomysłem były też pytania dotyczące stosowania przez rodziców medycyny alternatywnej. Rodzi się tutaj pytanie: czy można byłoby się spodziewać korelacji z poglądami antyszczepionkowymi i czy potwierdziły to badania doktoranta? Doktorant poza autorskim kwestionariuszem wykazał się dociekliwością aktywnego badacza umożliwiając przy niektórych pytaniach możliwość swobodnej odpowiedzi. Ta forma wymagała niewątpliwie indywidualnych dodatkowych opracowań. W trudnej sytuacji, jakim było nadejście pandemii i zdalne nauczanie, doktorant poradził sobie znakomicie, był niejako zmuszony do przygotowania formy elektronicznej ankiety a ponadto po wcześniejszym uzyskaniu zgody na przeprowadzenie badań [patrz: Opinia Komisji Bioetycznej z dnia 21.01.2019 r. – str. 125-126] zwrócił się ponownie o zgodę do Komisji Bioetycznej na tę formę ankiety [patrz: Opinia Komisji Bioetycznej z dnia 18.03.2021 r. – str. 127-128], co było dodatkowym zrealizowanym zadaniem.

Rozdział „4. **Wyniki**” jest obszerny, z licznymi tabelami, z podaniem wyników przeprowadzonych analiz statystycznych. Wyniki opracowano przy użyciu uznanych metod statystycznych, wyprowadzając interesujące wnioski. W wynikach zwraca uwagę wysoka częstość hospitalizacji dzieci w przeszłości - 68%. Co czwarty badany (27%) udzielił odpowiedzi, że dzieci cierpią na choroby przewlekłe. Najczęściej była to astma oskrzelowa i zwraca uwagę aż 4 dzieci z autyzmem, co jest ważne w aspekcie znanych już poglądów antyszczepionkowych. Ciekawe są wyniki dotyczące źródła wiedzy o szczepieniach - 92,6% badanych pouczał lekarz, pielęgniarka, czy czerpali ją z informacji w prasie medycznej. I w tej grupie częściej zgadzano się z opinią konieczności szczepień ochronnych. Jednakże jedynie co trzeci rodzic otrzymał informację o NOP. Źródłem wiedzy o szczepieniach były też u 32,3% badanych artykuły w Internecie ale jedynie 4,1% badanych uzyskiwało tę wiedzę w mediach społecznościowych – i co bardzo ważne, w tej grupie zauważono przewagę osób z poglądami antyszczepionkowymi. Wynik tego badania może wskazywać na brak w mediach społecznościowych odpowiednich materiałów promujących szczepienia, a

natomiast przewagę i siłę, wyrazistość przekazu ruchów antyszczepionkowych. Jednak pomimo aktywności ruchów antyszczepionkowych 96,5% badanych szczepi swoje dzieci. Ciekawe są obserwacje doktoranta dokumentujące, że rodzice wychowujący większą liczbę dzieci częściej popierają ruchy antyszczepionkowe. Ważne w aspekcie właściwych informacji dotyczących szczepień są wyniki badań dotyczących decyzji - wśród 3,5% nieszczepiących dzieci aż 74,3% rodziców boi się powikłań! To przecież wielkie pole do edukacji, bo właściwa wiedza nie jest przekazywana a wyraźnie dominuje przekaz antyszczepionkowców. W badaniach wykazano też, że grupa rodziców, która podawała, że nie otrzymała wystarczających informacji o szczepieniach ochronnych - rzadziej szczepiła dzieci a także częściej popierała ruchy antyszczepionkowe. Jednoznaczne poparcie dla ruchów antyszczepionkowych wskazywało 6,6% badanych, ale 21,7% osób nie ma na ten temat zdania. Jest to jednoznaczna wskazówka, że jest to grupa do której właściwy medyczny przekaz może dotrzeć i dlatego potrzebna jest edukacja. Do tego nawiązuje bardzo ważna uwaga doktoranta w „Dyskusji” dotycząca tej właśnie grupy. Spośród wszystkich ankietowanych 25% było przekonanych o możliwości wystąpienia autyzmu po szczepieniach; 26% z nich miało wykształcenie wyższe. Osoby te korzystały z informacji podawanych w mediach, też społecznościowych i pomimo tego, że wielokrotnie dementowano prawdę dotyczącą „badań” dotyczących związku autyzmu ze szczepieniami, które okazały się kłamstwem, jednak badania przeprowadzone w ramach doktoratu wyraźnie potwierdzają siłę przekazu antyszczepionkowców w mediach! Inną obserwacją potwierdzającą wyniki choćby badań wśród mieszkańców Unii Europejskiej, przytoczonych w ramach recenzji celów pracy jest potwierdzenie, że osoby stosujące medycynę alternatywną rzadziej szczepiły swoje dzieci. Na marginesie, programy antyszczepionkowców w mediach zwykle są kojarzone z zaleceniami „cudownych” terapii. Interesujące jest też wynik tej pracy potwierdzające, że osoby stosujące medycynę alternatywną częściej jako NOP podawały autyzm. Badania doktoranta jednoznacznie potwierdzają to, co każdy może zauważyć surfując np. po Facebooku - wszystkie wymienione problemy stanowią „edukację” antyszczepionkową.

W rozdziale „5. **Dyskusja**” podkreślono, że badania prowadzono przed pandemią i krótko po jej wystąpieniu. Zauważono mniejsze poparcie dla ruchów antyszczepionkowych na początku pandemii niż przed nią. Jednakże podobne badania przeprowadzone po 2 latach trwania pandemii Ważny też wniosek, że przeciwwskazania do szczepień podawane przez

rodziców nie są z punktu wiedzy medycznej istotne (łagodne bez gorączki przeziębienia). To też powinno być zawarte w programach edukacyjnych. Ciekawie omówiono na podstawie badań własnych płatne szczepienia wysokoskojarzone a także inne zalecane, jak np. przeciwko pneumokokom i ich wysoka akceptacja przez rodziców. Doktorant podaje przykłady doskonale prowadzonych portali medycznych – dlatego warto byłoby zamieszczać te informacje np. na Facebooku. W ramach dyskusji poprowadzonej płynnie i ciekawie doktorant ustosunkował się do ograniczeń swoich badań (podrozdział: 5.6. „Ograniczenia badania”) - stanowi to dodatkowy walor pracy. Z wątków pobocznych wynika się socjologiczny obraz polskiej rodziny jak np.: 1) posiadanie tylko jednego (31%) lub dwojga dzieci (51%), 2) większe zaangażowanie kobiet w tego rodzaju badania (85%), które stanowiły niespełna sześciokrotnie większą liczbę niż mężczyźni, 3) poziom wykształcenia - jedynie 3,1% rodziców miało jedynie wykształcenie podstawowe, 4) bezwzględna większość rodziców (71,3%) była zatrudniona na umowę o pracę, 5) większość rodziców (61,8%) deklarowało, że ich sytuacja materialna jest dobra a 14,5% że bardzo dobra, 6) precyzyjnie podano w ankiecie jaki jest miesięczny dochód na 1 członka rodziny w Polsce w 2018 r. - co piąty z rodziców deklarował, że dochód na członka rodziny jest niższy niż przeciętny. Drobną redakcyjną uwagę: w podrozdziale 5.4. niedokończony jest ważny ostatnie zdanie.

W rozdziale „6. Posumowanie i wnioski” w części pierwszej podsumowano wyniki badań własnych a następnie ujęto je poprawnie w 4 wnioskach wynikających z badań własnych.

Rozdział „Bibliografia” zawiera znaczącą liczbę pozycji piśmiennictwa, bo 190. Zostały one ułożone według kolejności cytowania w tekście. Większość pozycji piśmiennictwa jest anglojęzycznych i pochodzi z renomowanych czasopism. Piśmiennictwo zostało prawidłowo dobrane od strony zakresu tematycznego podjętych badań. Należy podkreślić, że w piśmiennictwie są też pozycje z ostatniego okresu, przykładowo aż 18 pozycji jest z 2021 roku. Poza drobnymi uwagami, dotyczącymi kilku pozycji, rozdział ten został opracowany w pełni poprawnie.

Rozdziały „Streszczenie w języku polskim” i „Streszczenie w języku angielskim” zostały opracowane poprawnie - w postaci streszczeń strukturalnych; kolejne części streszczeń są następujące: wstęp, cel pracy, materiały i metody, wyniki i wnioski. Brakuje w tych rozdziałach podania tytułu rozprawy doktorskiej - co w odniesieniu do języka angielskiego ma istotne znaczenie, albowiem angielski tytuł będzie figurował w bibliografii

str. 5

Uniwersytetu, gdyż biblioteki uniwersyteckie zobligowane są przecież do podawania tytułów rozpraw także w języku angielskim. Warto by także podać słowa kluczowe – odpowiednio dobrane do treści rozprawy.

W rozdziale „Załączniki” zawarte są: Załącznik 1 – Kwestionariusz ankiety Ankieta „Szczepienia Ochronne Dzieci”; Załącznik 2 - Opinia Komisji Bioetycznej Nr KB – 33/2019; Załącznik 3 - Opinia Komisji Bioetycznej Nr KB – 225/2021. Rozdział ten został opracowany prawidłowo.

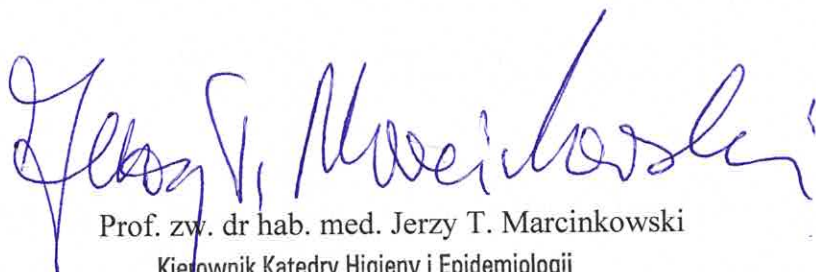
Na końcu rozprawy zamieszczono „Spis rycin” oraz „Spis tabel” z podaniem numerów stron na których poszczególne ryciny i tabele występują, przy czym w wersji elektronicznej rozprawy kliknięcie automatycznie przenosi do tego fragmentu rozprawy gdzie dana rycina lub tabela jest zamieszczona, co bardzo ułatwia poruszanie się po całości tekstu rozprawy.

## PODSUMOWANIE I WNIOSEK

Należy podkreślić, że oceniana rozprawa doktorska lek. Fryderyka Menzel pt. „Analiza czynników wpływających na postawę rodziców wobec szczepień ochronnych u dzieci” dotyczy bardzo istotnego problemu z obszaru zdrowia publicznego i w założeniu nie tylko daje obraz sytuacji, ale też wskazuje na kierunki niezbędnych działań promujących szczepienia. Przy tym rozprawa doktorska została przedstawiona przejrzysto i nowocześnie. Autor, pomimo wskazywanych powyżej a poczynionych z obowiązku recenzenta drobnych uchybień, wykazał się bardzo dobrym opanowaniem warsztatu nie tylko w pracy zawodowej ale też w pracy naukowej – co przejawia się wysoką jakością merytoryczną rozprawy doktorskiej, w tym opracowanie autorskiej ankiety. Wnioski wynikające z przedstawianej rozprawy doktorskiej są bardzo ważne – i dlatego rozprawa doktorska powinna być opublikowana dla wykorzystywania wynikających z niej wniosków w materiałach edukacyjnych. Wyniki tej rozprawy mogą odegrać także rolę w kształtowaniu polityki prozdrowotnej. Ponadto w pracy widać duży mozół doktoranta, przejawiający się tym, że choćby z uwagi na wystąpienie w trakcie trwających już badań pandemii COVID-19, musiał on włożyć sporo wysiłku w dostosowanie się do tej sytuacji epidemiologicznej. Walorem jest też staranność redakcyjna, liczne i o ciekawej edycji ryciny i tabele, obszerne i wyczerpujące omówienie wyników badań własnych oraz dogłębna dyskusja z uwzględnieniem wyników badań własnych i wyników badań innych autorów. Przy tym, co bardzo istotne, widać wysoką

jakość efektu końcowego w postaci wniosków, które powinny stać się przyczynkiem do poprawy edukacji prozdrowotnej. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest bardzo ciekawa i wysoce użyteczna społecznie, która spełnia warunki ustawowe określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789). Rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej – i te wszystkie warunki oceniana rozprawa spełnia i składa się to na wysoką ocenę rozprawy doktorskiej – i dlatego mam pełne i rzetelne podstawy ku temu, aby występować do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauki Medyczne Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu o dopuszczenie lek. Fryderyka Menzel autora rozprawy doktorskiej pt. „Analiza czynników wpływających na postawę rodziców wobec szczepień ochronnych u dzieci” do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z uwagi na bardzo wysoką wartość badawczą przedstawionej pracy dotyczącej istotnej aktualnej problematyki zdrowia publicznego i niezwykle wyczerpujące omówienie i celność wniosków proponuję wyróżnienie i jak najszybsze udostępnienie w bibliotece cyfrowej Uniwersytetu. Praca bowiem może być podstawą do doskonalenia programów edukacyjnych dotyczących szczepień.



Prof. zw. dr hab. med. Jerzy T. Marcinkowski

Kierownik Katedry Higieny i Epidemiologii  
Instytut Nauk o Zdrowiu  
UNIwersytet Zielonogórski

prof. dr hab. n. med. Jerzy T. Marcinkowski